

MOLNÁR SZABOLCS

Mutogatós

■ BARTÓK BÉLA:

A KÉKSZAKÁLLÚ HERCEG VÁRA ■

A Budapesti Bábszínház Mozart A varázsfuvolája, Sztravinszkij Petruskája, Bartók A csodálatos mandarinja és – kortárs opera gyanánt – Vajda Gergely Az óriáscsecsemője után ismét zenés színpadi mű speciális adaptációját kínálja felnőtt közönsége számára. A kékszakállú herceg vára este tekinthető meg, ezenkívül azonban kevés jel utal arra, hogy valóban felnőttelőadás részesei vagyunk: a rendező a gyermeklelkűnek tartott publikumot egy látványosnak számító képeskönyvvel szórakoztatja. Gyermekeimet csak azért nem vinném el rá, mert a bácsik és nénik kapcsolatára (egyelőre) Balázs Bélánál kevésbé pesszimistán tekintenek.

kénytelen-kelletlen fogadják el, hogy erre a librettóra írta Bartók egyetlen operáját, másokat pedig annyira megérint a mű meséje, hogy ahhoz – mintha csak saját titkos naplójuk lenne – feltétel nélkül ragaszkodnak. Bármelyik típus téved be erre az előadásra, a Szavak felhangzásakor előtűnő Tárgyak látványától egyként elszomorodhat (a nevetlenebbje hangosan felröhöghet). A Szavak Testté válását habitustól függetlenül végzálásnak kell tartanunk, hiszen a *fegyver* szót a fegyvernek látszó tárgy (dárda, kard) képe húzza le a színpad deszkáira, a *kincs* szó elhangzásakor luftballon méretű briliánsok kezdenek vidám kergetőzésbe, röpködésbe. Az ötödik ajtó – a Kékszakállú birodalma – megnyitása után a teljes univerzumra vethetünk egy futó pillantást, bolygó- és csillagszerű tárgyak pipiskednek elliptikus pályájukon. Nem marad kétségünk afelől sem, hogy a történet általános érvényű, hiszen a színpadon a Kékszakállút – Judithoz hasonlóan – három színész is megjeleníti (a kékesen világító neonprofilokról és kezekről most ne essék szó!). Nem érdemes bonyolult magyarázatba kezdeni ahhoz, hogy kifejtsem, mi értelme van egy szereplőt bábként és hűs-emberi figuraként egyaránt megmutatni, elég legyen csak annyi, hogy nincs értelme, mert felesleges. Egy dolgot jelez: a rendező bizonytalanságát, gyámoltalanságát, döntésképtelenségét. Nem érdemes hosszan időzni ama primitív jelzésrendszer mellett sem, mely kimerül abban, hogy a szöveg szimbólumrendszerre kristályosodó fogalomtárát tárgykataloggussá degradálja; a végki-

Juhász Ibolya, Semjén Nóra, Papp Orsolya és Bánky Eszter

Izsák Éva felvétele

Lehet, hogy tévedek, de a nézők nagy többsége valószínűleg nem a művel való ismerkedés jegyében, nem az első találkozás izgalmát várva vásárol belépőt a bábszínházi *Kékszakállúra*. (Egy prágai marionett *Don Giovanni* sem okoz nagy élvezetet az eredeti ismerete nélkül.) Joggal feltételezik, hogy a szokatlan médium, a sajátos színpadi lehetőségek, az illúziókeltés speciális eszközei felszabadítják a rendező fantáziáját, mely eredeti értelmezéshez talán nem, de termékeny zárójeles megjegyzéshez elvezeti. Ez utóbira vagyok én, a felnőtt néző kíváncsi; szívem szerint ezt ütköztetném korábbi, operaházi tapasztalataimmal. Úgy vélem, hogy a bábszínházi adaptáció izgalma ebben rejlik.

Balázs Béla szövegéhez, az opera librettójához meglehetősen el-
lentmondásos viszony fűzi mind a hivatásos, mind a műkedvelő operabarátokat. Csak a két szélsőséget említeném: vannak, akik

fejlet rövid leírása azonban idekíváncozik. Megdöbbentő, de igaz, hogy a régi asszonyokat megjelenítő – kirakatbábunál artisztikusabban kivitelezett – figurák rendre úgy lettek felöltöztetve, ahogy azt a Kékszakállú herceg elmondja, mintha Balázs Béla szövegét egy *stylist* magazin öltözködési tanácsadói rovatából ollózták volna ki. A Juditot helyettesítő, a volt asszonyokhoz hasonló figura – egy női alakot formázó váz (sakkozók kedvéért: királynő...) – bel-sejében a korábban feltárult termék tárgyait látjuk viszont. Nem is lenne rossz ez a szimbólum, ha nem hallanánk Kékszakállútól: „Sok kincsemet ők gyűjtötték, / Virágaim ők öntözték. / Birodalmam növesztették, / Övék minden, minden, minden” – azaz a tárgyak inkább köthetők a régi asszonyokhoz, mintsem Judithoz.

Az előadás erényei közé sorolom a vár megjelenítését. Korábban láthattunk már robusztus várfalakat súlyos, acélveretes ajtókkal,

mesébe illő, félkilós kulcsokkal; de láthattunk teljesen díszletmentes előadást is (e megoldás révén elkerülhető volt a szöveg nehéz szavainak felesleges megduplázása), ahol pusztán a különböző színű fények jelezték a helyszín változását. A vár eleven organizmus, mely sóhajt és könnyezik. Szimbolikus tér, melynek érzékelését sem a reális vizuális ábrázolás, sem ennek teljes elhagyása nem akadályozza meg. A bábszínházi várdíszletnek nyilvánvaló okok miatt látható, reális képet kell mutatnia. De szerencsére ez a díszlet nem statikus, állandó mozgásban van, organikusan változik, él, valóságos szereplővé válik. A négy Kékszakállú mellett „ő” az ötödik.

Egyszerű, oszlop- és ajtóelemből álló díszletkép nyitja az előadást. Az egyenes, kapukkal tagolt fal (kolostor kerengőjére emlékeztet) mindkét végén nyitott: egy-egy fél ajtóval végződik, azt sugallva, mintha nem is hét ajtó lenne, hanem végtelenül sok. A könnyű anyagból épített elemekből pillanatok alatt új tereket lehet létrehozni, a játék tere állandó mozgásban van. Jó lett volna, ha a rendezés nem a szimbólumok tárgyasításában, hanem e díszlet még kreatívabb hasznosításában ismerte volna fel feladatát.

Nem tudom, hogy pontosan mikor készült az előadáson hallható hangfelvétel, melyen Kasza Katalin és Melis György énekel, valamint Ferencsik János dirigál. Mindenesetre olyan korban, melynek *Kékszakállú*-felfogása elég sokáig uralta nemcsak a ma-

gyar operaszínpadot, de a Bartók-operát övező közfelfogást is. Minden értéke ellenére elég poros már ez a közfelfogás ahhoz, hogy ne legyen érdemes konzerválni, főleg nem a bábszínház színpadán. Kár, hogy mégis ez történt. Szomorúságomat az sem enyhíti, hogy az előadásmódot – melyet Balogh Géza öntudatlanul megidézett – nagyon szeretem. Sőt, biztos vagyok benne, hogy a *Kékszakállú* alkalmas arra, hogy egy vásári mutatványos a maga modorában adja elő: kiskocsira építhető díszlettel, jópofa bábokkal. Ráadásul a mutogatós színház sültrealizmusa a legabsztraktabb színházi nyelv. Olyan nyelv, mely úgy rántja le a porba Balázs Béla szövegét, hogy az a nézői habitustól függetlenül mindenkinek jólesik.

BARTÓK BÉLA-BALÁZS BÉLA: A KÉKSZAKÁLLÚ HERCEG VÁRA (Budapesti Bábszínház)

TERVEZŐ: Balla Margit. RENDEZTE: Balogh Géza.

SZEREPLŐK: Bánky Eszter, Bassa István, Beratin Gábor, Czippott Gábor, Csajághy Béla, Gruber Hugó, Juhász Ibolya, Kenyeres Zsuzsa, Papp Orsolya, Semjén Nóra. Hangfelvételtől: Kasza Katalin, Melis György (ének), Kézdy György (vers), a Budapesti Filharmoniai Társaság Zenekara, Ferencsik János (karmester).

M Á R O K T A M Á S

A végzet ereje

■ VERDI: A VÉGZET HATALMA ■

La forza del destino – a végzet „ereje”, szó szerint ezt jelenti Verdi operájának címe. Ez a szó talán pontosabban fejezi ki a mű lényegét: mekkora erővel alakítják életünket tőlünk független erők. Ha a véletlen két szükségszerű esemény nem szükségszerű találkozása, akkor a végzet két nem szükségszerű dolog szükségszerű találkozása. Így indul ez a képtelen sztori, így találkozik Calatrava gróf és a puszkagolyó. De ugyanez az erő vezeti az áruhás Don Carloshoz halálos ellenségét, Alvarót, aki persze szintén álneven mutatkozik be. S ugyanez a szükségszerűség helyezi a végső párbajt a hűg/szerelmes remetebarlangja elé. Nem, nem bugyuta véletlenek, nem dramaturgiai ügyetlenségek ezek, hanem ahogy a darab legnagyobb hazai dirigense, Pál Tamás mondja: maga az élet ilyen rendkívül bonyolult és sorsszerű. Leonóra Calatrava és a mulatt Alvaro szerelme élethetetlen, s erőltetése tragédiához, az egész Calatrava család kiirtásához vezet.

Verdinek minden művében fontos szerepet játszik a sors, az, hogy a hős eleve meghatározott életpályán mozog. Nem véletlenül kapnak jelentőséget a jóslatok és átkok. De az eleve elrendelés itt jelenik meg a legfrappánsabban. Verdi érett operái közül a *Traviata* és *Az álarcosbál* mellett a *Végzet* az, amelyhez önálló nyitányt írt. Ám *Az álarcosbál* előjátéka csak exponálja a leendő konfliktusokat, és rejtvényel zárul, a *Traviata* pedig a Dumas-regényt idézi: a kaméliás hölgy temetésén emlékezünk vissza a történetre. A *Végzet*-nyitányban viszont már előre lejátszódik a tragédia. A dramaturgiai előjátékokban a szerzők a darab fontosabb motívumait szokták variálni. A motívumparádé ezúttal sem marad el, van azonban egy hangsor, amely nem kapcsolódik konkrétan egyik

Kóbor Tamás (Alvaro)

szereplőhöz sem, hanem magát a végzetszerűséget jeleníti meg, s elő is kerül majd minden sorsfordulónál.

Szegeden koncertszerű előadást terveztek, ám a fiatal alkotógárda gondolt egy merészet és nagyot. „Ha csak a pénz az akadály, az nem akadály!” – mondták. Majd föltúrták a jelmeztárat meg a díszlektárat, s a rendelkezésre álló rövid próbaidőszak alatt egy komplett színpadi előadást kerekítettek. Toronyközi Attilának volt már tapasztalata a szcenírozott hangversenyekben, pár évvel

